

Wiadomości statystyczne

miesięcznik
rok XVIII
Warszawa
październik 1973

10

w numerze

Anna Orlińska

Problemy statystycznego
wyodrębniania
„inwestycji w człowieka”

Zbigniew Smoliński

Małżeńska
i pozamałżeńska
płodność kobiet

Grzegorz Gorzelak

Porównanie
poziomu rozwoju
społeczno-gospodarczego
w skali województw

**Rola statystyki
w unowocześnianiu funkcjonowania
gospodarki i państwa**

Andrzej Marciniak

Założenia w analizie
retrospektywnej i pracach
prognostycznych na przykładzie
metody nakładów i wyników

Marian Grzejdziak

Budynki mieszkalne
oddane przez
państwowe przedsiębiorstwa
budowlano-montażowe
w latach 1971 i 1972

Anna Orlińska — Problemy statystycznego wyodrębnienia „inwestycji w człowieka”	1
Zbigniew Smoliński — Mażeńska i pozamażeńska płodność kobiet	4
Eugeniusz Kowalczyk — „Obciążenie” ludnością w wieku przed- i poprodukcyjnym	7
Grzegorz Gorzelak — Porównanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w skali województw, wstępne wnioski	11
Edward Bujdens — Problematyka badań regionalnych w zakresie wykorzystania kadr kwalifikowanych	15
Andrzej Marciniak — Założenia w analizie retrospektywnej i pracach prognostycznych na przykładzie metody nakładów i wyników	17
Jerzy Radecki — Ocena i wstępne wyniki spisu magazynów	19
Barbara Podgórska — Budowa prognozy na podstawie indeksów dynamiki zmiennych prognozowanych	23

SPIS

Rola statystyki w unowocześnieniu funkcjonowania gospodarki i państwa — relacja z konferencji naukowo-partylnej	26
Halina Woźniak — Potrzeby planowania przestrzennego a koncepcje Państwowego Systemu Informacji „Teren”	31

INFORMACJE

Lech Gradowski — Przegląd aktualnych informacji gospodarczych	33
Marian Grzejdziak — Budynki mieszkalne oddane przez państwowe przedsiębiorstwa budowlano-montażowe w latach 1971 i 1972	35
Alicja Rolska, Danuta Szczytowska-Serafinowicz — Doksztalowanie zawodowe pracowników zatrudnionych w gospodarce społecznej	39
Kazimierz Podgórski — Zapisy na Podyplomowe Studium Statystyki	40

PRZEGLĄDY, RECENZJE

Jan Rybacki — Rocznik Statystyczny 1973	41
Edward Szymanik: Statystyka transportu samochodowego — oprac. Zygmunt Peuker	43
Lucja Przybill — Badania nad społeczno-gospodarczym zróżnicowaniem terytorialnych jednostek gospodarczych	44
Z zagranicznych czasopism statystycznych (oprac. J. Focht, E. Podolak, W. Sochacki)	45
Nowe książki — oprac. Z. Kulakowski	48
Statystyka w czasopismach krajowych Powierzchnia zasiewów w czerwcu 1973 r. (tablica)	
Wydawnictwa GUS (wkładka — oprac. K. Kowalski)	

Анна Орлинская — Проблема статистического учета „капиталовложений в человека” (1)	
Збигнев Смолинский — Брачная и внебрачная плодородность женщины (4)	
Евгений Ковальчик — Соотношение населения в нетрудоспособном возрасте к трудоспособному возрасту (7)	
Грегезом Горзелак — Сопоставление общественно-экономического уровня развития в воєводском масштабе, предварительные итоги (11)	
Эдвард Буйденс — Проблематика региональных исследований в области использования квалифицированных кадров (15)	
Андрей Марциняк — Предположения в ретроспективном анализе и прогностических работах на примере метода затрат и выпуска (17)	
Ежи Радецки — Оценка и предварительные итоги переписи складов (19)	
Варвара Подгурска — Постройка прогноза на основе индексов динамики прогностических переменных (23)	

СИСТЕМА ГОСУДАРСТВЕННОЙ СТАТИСТИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ

Роль статистики в новейшем функционировании экономики и государства — по материалам научно-партийной конференции (26)	
Галина Возняк — Потребности территориального планирования и концепции Государственной системы информации „Терен” (31)	

ИНФОРМАЦИИ

Лех Градовски — Обзор актуальной хозяйственной информации (33)	
Мариан Грzejdziaк — Жилищные здания, переданные государством строительномонтажным предприятиям в 1971 и 1972 году (35)	
Алиция Рольска, Данута Шитовска-Серафинович — Повышение производственного уровня работников, занятых в обобществленном секторе народного хозяйства (39)	
Казимир Подгурски — Записи на последиломные курсы статистики (40)	

ОБЗОР, РЕЦЕНЗИИ

Ян Рыбацки — Статистический ежегодник 1973 (41)	
Эдвард Шиманик — Статистика автомобильного транспорта (разр. Зигмунт Роукер) (43)	
Луция Пишибил — Исследования по вопросу общественно-экономической дифференциации территориальных экономических единиц (44)	
Из иностранных статистических журналов (разр. Я. Фохт, Э. Подолак, В. Сохачки) (45)	
Новые книги — разр. З. Кулаковски (48)	
Статистика в отечественных журналах	
Площадь посевов в июне 1973 г. (таблица)	
Публикации ЦСУ (вкладыш — разр. К. Ковальски)	

Anna Orlińska — Problems of the Statistical Separation of „Investment Outlays on Man” (1)	
Zbigniew Smoliński — Legitimate and Illegitimate Fertility (4)	
Eugeniusz Kowalczyk — „Aggravation” with Population Under and Over Productive Age (7)	
Grzegorz Gorzelak — Comparison of Socio-Economic Development in Voivodships: Preliminary Conclusions (11)	
Edward Bujdens — Problems of Regional Studies in Utilization of Qualified Staff (15)	
Andrzej Marciniak — Assumptions in Retrospective Analyses and in Projection on the Example of Input-Output Method (17)	
Jerzy Radecki — Evaluation and Preliminary Results of Warehouses' Census (19)	
Barbara Podgórska — Construction of a Project Based on Indices of Projected Variables (23)	

STATE STATISTICAL INFORMATION SYSTEM

Role of Statistics in Modernization of National Economy and Government Functions: Report on Workers' Party Scientific Conference (26)	
Halina Woźniak — Spatial Planning Requirements and the Conceptions of State Information System „Teren” (31)	

INFORMATION

Lech Gradowski — Survey of Current Economic Information (33)	
Marian Grzejdziaк — Residential Buildings Completed by State Constructing and Assembling Enterprises in 1971 and 1972 (35)	
Alicja Rolska, Danuta Szczytowska-Serafinowicz — Further Vocational Training of Persons Employed in the Socialized Economy (39)	
Kazimierz Podgórski — Enrollment on Post-Graduate Statistical Studies (40)	

SURVEYS, REVIEWS

Jan Rybacki — Statistical Yearbook 1973 (41)	
Edward Szymanik — Statistics of Motor-Car Transport (reviewed by Zygmunt Peuker) (43)	
Lucja Przybill — Studies in Socio-Economic Differentiation of Regional Economic Units (44)	
From Foreign Statistical Periodicals (by J. Focht, E. Podolak, W. Sochacki) (45)	
New Books (by Z. Kulakowski) (48)	
Statistics in Polish Periodicals	
Area Sown in June 1973 (a table)	
CSO Publications (appendix by K. Kowalski)	

Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki zaleciło czasopismo jako lekturę pomocniczą do nauczania statystyki w uczelniach ekonomicznych, wydziałach ekonomicznych uniwersytetów oraz wydziałach inżynieryjno-ekonomicznych politechnik

INFORMACJA DLA NADSYŁAJĄCYCH MATERIAŁY DO DRUKU W „WIADOMOŚCIACH STATYSTYCZNYCH”

„Wiadomości Statystyczne” publikują artykuły poświęcone teorii i praktyce statystycznej, omawiające metody i wyniki badań prowadzonych przez GUS oraz inne instytucje w kraju i za granicą. Czasopismo publikuje również recenzje, zapowiedzi wydawnicze, notki bibliograficzne itp.

Objętość artykułu nie powinna w zasadzie przekraczać 7—10 stron maszynopisu artykułów naukowych oraz 3—5 stron artykułów informacyjnych.

Maszynopisy pisane jednostronnie po 30 wierszy à 65 znaków powinny być dostarczane w dwóch egzemplarzach (w tym oryginał). Tablice, wykresy, teksty odsyłaczy itp., zaopatrzone w arabską numerację ciągłą, powinny być załączone poza tekstem, na oddzielnych stronach; w tekście należy zaznaczyć miejsce, gdzie mają one być zamieszczone. Znaki, które mają być drukowane kursywą, należy podkreślić falistą linią, a prostą linią fragmenty tekstu, które winny być wyróżnione inną czcionką.

Z prac nad rozwojem Systemu Państwowej Informacji Statystycznej

»SPIS«

Rola statystyki w unowocześnianiu funkcjonowania gospodarki i państwa — relacja z konferencji naukowo-partyjnej

Pod podanym w tytule hasłem odbyła się w Jadwinie w dniu 21 czerwca br. konferencja naukowo-partyjna zorganizowana staraniem Wydziału Ekonomicznego, Wydziału Nauki i Oświaty KC PZPR oraz Głównego Urzędu Statystycznego.

W konferencji, której przewodniczył Zastępca Kierownika Wydziału Nauki i Oświaty KC PZPR **A. Straszak** uczestniczyły 52 osoby: przedstawiciele nauki, działacze gospodarczy, przedstawiciele resortów gospodarczych oraz GUS i wojewódzkich urzędów statystycznych. Referaty wprowadzające do dyskusji wygłosili:

- I Zastępca Przewodniczącego Komisji Planowania przy RM **J. Pińkowski**,
- Prezes GUS **St. Kuziński**,
- Dyrektor Zespołu Funkcjonowania Gospodarki i Wdrożeń Inicjujących w Komisji Planowania przy RM **B. Gliński**,
- Wiceprezes GUS **T. Walczak**,
- Kierownik Katedry Organizacji Przetwarzania Danych SGPiS **T. Peche**.

W dyskusji zabrało głos 13 osób, zaś 20 osób złożyło lub nadesłało swoje wypowiedzi.

Podstawowym materiałem narady, na którym koncentrowało się wprowadzenie do dyskusji oraz dyskusja były ZAŁOŻENIA SYSTEMU PAŃSTWOWEJ INFORMACJI STATYSTYCZNEJ (SPIS), zwane dalej „założeniami SPIS”. Tematy dyskutowane wykraczały jednak częściowo poza ten materiał. Opublikowanie założeń SPIS w „Wiadomościach Statystycznych” (w nr nr 7, 8 i 9 z 1973 r.) zwalnia nas od powinności ich przedstawiania. Jednocześnie, by ułatwić Czytelnikom orientację w dyskutowanej problematyce zachowujemy w niniejszym opracowaniu kolejność omawiania tematów według rozdziałów założeń SPIS.

Celem niniejszego omówienia jest przedstawienie niektórych opinii oraz wniosków zgłoszonych w dyskusji, co powinno ułatwić dalsze wyjaśnienie odnośnych zagadnień i uzgodnienie stanowisk. Autor omówienia powstrzymał się od przedstawiania własnej opinii.

ZAŁOŻENIA SPIS spotkały się generalnie z przychylną oceną uczestników narady naukowo-partyjnej. Scharakteryzowali oni założenia jako jedno z lepszych opracowań z zakresu informatyki oraz jako dojrzałe opracowanie oparte na przeanalizowaniu doświadczeń GUS, mogące stanowić prawidłową podstawę do dalszych etapów (projektu wstępnego) opracowania SPIS.

Wskazano również, że wyprzedzające działanie w zakresie rozwoju SPIS powinno wyrzucić korzystny wpływ na tempo opracowania i wdrażania innych systemów, w szczególności resortowych i zjednoczeniowych oraz, że zachodzi potrzeba opracowania podobnych ramowych założeń dla innych państwowych systemów informacyjnych.

Zwrócono uwagę na pewne mankamenty opracowania, do których należą m. in.:

- nie wyjaśnienie do końca pozycji SPIS wśród innych — zwłaszcza resortowych — systemów informacyjnych,
- zbyt ogólne określenie obszaru działania SPIS i usystematyzowania podstawowych grup informacji z punktu widzenia rzeczowego.

Postulowano w związku z tym opracowanie odrębnej monografii poświęconej zakresowi merytorycznemu SPIS, podjęcie opracowania szacunków ilości-

wych informacji, bilansu mocy obliczeniowej, przepustowości wszystkich kanałów informacyjnych, nakładów, efektów itd. oraz szczegółowych wytycznych dla projektantów systemów informatycznych organizacji przemysłowych co do wymagań SPIS wobec tych systemów.

SPIS a inne państwowe systemy informatyczne

W dyskusji na temat stosunku SPIS do projektowanego systemu informatycznego, centralnego planowania CENPLAN uznano ten ostatni za nadrzędny. Podkreślono przy tym różnice funkcji tych systemów oraz konieczność dostosowania struktury obydwu systemów i skorelowania ich potrzeb co do wsadu informacji. Nie powinno się bowiem w CENPLANIE tworzyć własnej, rozbudowanej bazy danych.

Nadrzędność CENPLANU nad SPIS wynika stąd, że SPIS ma tworzyć podbudowę decyzji centralnych. Nadrzędność ta nie oznacza jednak bierności SPIS. SPIS powinien być systemem informacyjnym aktywnym i koordynującym: powinien on przesądzać o sprawach klasyfikacji i innych ustaleniach normatywnych, SPIS w znacznym stopniu oddziałuje także na system planowania, bowiem często postępy w metodologii planowania są uzależnione od rozwoju statystyki.

Państwowe systemy informatyczne powinny być spójne i budowane według określonego planu, uwzględniającego możliwości kadrowe i finansowe. W odniesieniu do CENPLANU i SPIS chodzi tu o wspólne opracowanie zasad zbierania i agregowania materiałów statystycznych oraz tworzenia algorytmów planistycznych. Dziedzinami granicznymi pomiędzy CENPLANEM a SPIS są: prognozowanie, kontrola wykonania zadań planowych oraz działalność normatywna. Wyrażane w związku z tym opinie są niejednolite. Zdaniem niektórych uczestników dyskusji prognozowanie krótko- i średniokresowe, jak np. ekstrapolacja w zakresie pogłowia trzody, inwestycji itp. powinno należeć do CENPLANU; inni uważają natomiast, że miejsce prognoz krótkookresowych jest w SPIS, zaś średnio- i długookresowych w CENPLANIE, przy czym GUS powinien w całości odpowiadać za prognozy demograficzne.

Wskazywano przy tym na niezbędność systematycznego prowadzenia prognoz dotyczących m. in. poziomu wykonania zadań i odchyłań od planu oraz elementów nie podlegających planowaniu, jak np. zakupy ludności, wpływ wolnych dewiz oraz wielu innych problemów ekonometrycznych i planistycznych. Nie należy też zaprzepaszczać osiągnięć GUS w zakresie prognozowania przez przekazanie wszelkiego prognozowania innym instytucjom.

Prowadzi to do wniosku, że rozgraniczenia funkcji prognozowania według horyzontu czasu prognozy pomiędzy CENPLANEM a SPIS i innymi systemami nie można ustalić generalnie, lecz należy wyznaczyć jednostki odpowiedzialne za konkretne zadania.

Jeśli chodzi o funkcje kontrolne wykonania planu i działalność normatywną odnotować należy opinię, że po utworzeniu CENPLANU rejestrowanie odchyłań od planu powinno być umiejscowione w CENPLANIE, gdyż system ten mieć będzie charakter systemu decyzyjnego; również ustalenie systematyki wielkości ekonomicznych i społecznych miałyby być domeną CENPLANU. Podkreślono, że opracowanie założeń syste-

mu CENPLAN posiada ogromne znaczenie dla rozwoju statystyki, a także dla opracowania koncepcji innych systemów centralnych. Niezbędne jest bowiem uwzględnienie w informacji statystycznej głównych bloków problemowych występujących w strukturze planu centralnego.

Z uwagi na znaczenie informacji dla władz politycznych i administracyjnych w terenie należy także uwzględnić powiązania SPIS z przyszłym podsystemem informatycznym planowania regionalnego REGPLAN. Istotne dla SPIS będzie również rozstrzygnięcie szeregu problemów związanych z tworzeniem powszechnego systemu informatycznego ewidencji ludności PESEL. Chodzi tu zwłaszcza o bazę organizacyjno-techniczną tego systemu, źródła informacji, kojarzenie — dla potrzeb analizy wykorzystania siły roboczej — informacji o człowieku z oceną efektów pracy itp.

SPIS a resortowe systemy informatyczne RESPLANY

Stosunek SPIS do systemów resortowych dyskutowany był ogólnie oraz w związku z założeniami zmiany obiegu sprawozdawczości statystycznej. W świetle dyskusji, za nadrzędną i bezsporną tezę uznaje się konieczność skoordynowania i sprecyzowania systemów informatycznych. Uzasadniają to m.in. rosnące koszty nieskoordynowanych, a tym samym nieefektywnych i tradycyjnych, systemów informatycznych.

Trudność sprecyzowania stosunku SPIS—RESPLAN wynika z tego, że pogląd na RESPLAN nie jest dotychczas jednolicie ukształtowany. Należy ten problem rozwiązać w zgodzie z kierunkiem zmian funkcji ministerstw. Zasady współdziałania SPIS i systemów resortowych muszą też uwzględniać fakt, że SPIS nie może w scentralizowany sposób zaspokajać wszystkich potrzeb resortów; z drugiej zaś strony nie można krańcowo ograniczać roli SPIS do funkcji tylko nadbudowy nad RESPLANAMI. Dla rozwoju systemów resortowych i branżowych oraz zapewnienia wpływu informacji z tych systemów do SPIS jest istotne, by SPIS określał swoje potrzeby możliwie wcześniej i szczegółowo.

Krańcowy pogląd na stosunek SPIS do systemów resortowych wyraża teza, w myśl której SPIS powinien być traktowany na równi z innymi systemami obsługującymi zarządzanie gospodarką narodową jako system niczym nie uprawniony do zastępowania innych systemów; funkcja SPIS miałaby polegać na agregowaniu w miarę potrzeby informacji gromadzonych w pozostałych systemach ogólnopaństwowych i branżowych oraz na wypełnianiu luk nie objętych tymi systemami.

Faktu, że SPIS będzie dublował niektóre informacje systemów branżowych, nie będzie można całkowicie uniknąć. Chodzi jedynie o to, aby dla potrzeb SPIS nie sporządzać odrębnych sprawozdań od wymaganych przez systemy branżowe i odwrotnie.

Niezależnie od trudności rozgraniczenia zadań SPIS i systemów resortowych wskazano, że unowocześnienie tych systemów będzie zależało w dużym stopniu od zapewnienia bezkolizyjnego przepływu informacji pomiędzy systemami informacyjnymi jednostek organizacyjnych, zarówno w „pionie”, jak i w „poziomie”.

Istotne znaczenie mieć będzie także korzystanie przez systemy resortowe z informacji dostarczanej przez statystykę państwową. W związku z tym wysuwano postulaty zwiększenia stopnia przydatności podstawowej informacji statystycznej dla organizacji gospodarczych, zapewnienia przez statystykę państwową jednostkom gospodarczym (szczególnie wielkim organizacjom gospodarczym) wystarczającej informacji o otoczeniu, o kierunkach preferencji w rozwoju gospodarki narodowej, zmianach w poziomie i strukturze spożycia, inwestycji i eksportu, o rozwoju krajowej bazy surowcowej i substytucji materiałowej, o współpracy z zagranicą i roli importu, a także o sytuacji produkcyjno-ekonomicznej innych producentów danej branży przemysłu oraz jednostek kooperujących.

Należy wykorzystać występujące tylko w gospodarce socjalistycznej możliwości uzyskiwania szerokiego zestawu informacji dla potrzeb organizacji gospodarczych.

Niemniej, ze względu na odmienne funkcje SPIS

i RESPLANÓW, systemy te muszą być zobowiązane do dostarczania SPIS także dodatkowych informacji i w układach wymaganych przez SPIS.

W dyskusji poruszono niektóre ogólne zagadnienia rozwoju systemów informatycznych. Między innymi stwierdzono, że dla racjonalnego i możliwie oszczędnego gospodarowania siłami i środkami informatyki w kraju istotne znaczenie ma rozwijanie prac w zakresie systemów typowych i powtarzalnych; systemy te ułatwią integrację informacji płynącej w różnych pionach oraz zachowanie zasady jednorazowego wpływu informacji do wykorzystania we wszystkich systemach.

Zauważono, że założenia zbyt ogólnie potraktowały sprawę korelacji SPIS z tego typu systemami, a także stwierdzono nie dość jasne dotychczas sprecyzowanie powiązania wspomnianych systemów typowych z RESPLANAMI. Podkreślono, że rozbudowa sieci ośrodków elektronicznych realizujących zadania SPIS stawia problem specjalizacji GUS we wszelkiego rodzaju masowych badaniach o charakterze statystyczno-socjologicznym, prowadzonych dotychczas od czasu do czasu przez różne instytucje. Przemawiają za tym względy ekonomiczne.

Niewystarczająca jest dotychczas ewidencja i informacja o pracach nad różnymi systemami. Brakuje koncentracji decyzji podejmowania opracowań systemowych i podziału pracy w zakresie wprowadzania informatyki. Wynika z tego dublowanie wielu prac w różnych resortach, ośrodkach itp.

Do prac nad koncepcją i zorganizowaniem aktywnego frontu prac nad skoordynowaniem systemów informatycznych należy przyciągnąć szersze grono informatyków oraz specjalistów z zakresu funkcjonowania mechanizmu życia gospodarczego. Zależy od tego wykorzystanie szansy modernizacji zarządzania w skali państwa w pięciolecie 1976—1980.

Struktura SPIS

W założeniach SPIS przedstawiona została struktura systemu z punktu widzenia rodzaju decyzji, jakim służy informacja, tematyki i sposobu ujęcia informacji oraz grup użytkowników. W związku z tym zgłoszono następujące uwagi.

Istotne znaczenie dla funkcjonowania SPIS miałyby uwzględnienie podziału systemu według grup „dostawców” informacji zamiast według horyzontu czasu (krótko- i długookresowe). Założenie dwóch podsystemów SPIS — centralnego i terenowego — powinno być, ze względu na funkcje usługowe SPIS jako ogólnopaństwowego systemu informacji, podrzędne względem założenia maksymalnej elastyczności układów informacyjnych.

Podsystemy terenowe powinny mieć analogiczną strukturę z podsystemem centralnym, różniąc się tylko stopniem zagregowania i szczegółowości bazy danych oraz szerszym i rzeczowo bardziej zróżnicowanym kręgiem użytkowników.

Dla badania wysoce złożonych zjawisk i kierowania nimi potrzebny jest zróżnicowany system statystyczny, który nie oznacza kompleksowości materiałów na każdym szczeblu; dlatego muszą być przewidziane rozwiązania stałe oraz doraźne.

Wyrażono także zdanie, że przekroje w których przedstawiono strukturę SPIS są wtórne i umowne; racjonalnym sposobem pokazania struktury SPIS byłoby scharakteryzowanie dokumentów i danych źródłowych z podaniem: miejsc pozyskania, rodzaju informacji, ich ilości, częstotliwości gromadzenia itp.

Charakterystyka informacji statystycznej

Założenia SPIS charakteryzują informacje statystyczne w dwu grupach: jako informacje do podejmowania decyzji strategicznych oraz informacje do decyzji operacyjnych. Wątpliwości dotyczyły nie tyle samej zasady obsługi przez system takich decyzji organów władzy, a raczej tego, czy podział ten jest odpowiedni do potrzeb zarysowania ogólnych założeń systemu.

Zgłoszono szereg wniosków dotyczących kierunków rozwoju tematyki i sposobu ujęcia informacji statystycznej. Wskazano m.in. na narastającą potrzebę

śledzenia efektywności i warunków kształtujących efektywność nakładów pracy w przedsiębiorstwach, potrzebę umiejętnego wyodrębniania węzłowych problemów ujmowanych kompleksowo (niezależnie od konieczności doskonalenia metod bilansowych), udoskonalenia obserwacji realizacji długofalowych celów i zadań o charakterze strategicznym, jak i doskonalenia oceny sytuacji bieżącej — zwłaszcza z punktu widzenia równowagi podaży i popytu oraz bilansu płatniczego i handlowego. Dla potrzeb bieżącego kierowania zasadnicze znaczenie mają trzy bloki informacyjne, które hasłowo można nazwać: pieniąż i rynek wewnętrzny, z całą problematyką zatrudnienia; problemy zaawansowania, zaangażowania i zamrożenia w procesach inwestycyjnych oraz problemy powiązań międzynarodowych.

GUS powinien opracowywać w szerokim zakresie indeksy cen, przezwyciężając degenerację zastosowań metod obliczania indeksów cen, wynikającą m.in. z praktyki dyrektywnego planowania. Brak należytego powiązania i współdziałania pomiędzy dobrze rozwiniętym systemem statystyki gospodarczej i słabo wykształconym systemem statystyki społecznej odbija się na jakości pracy statystycznej, wywołuje nieuzasadniony pośpiech i stosowanie półśrodków w szeregu dziedzinach polityki gospodarczej i społecznej.

Szczególnego wysiłku wymagać będzie dostosowanie informacji statystycznej do potrzeb wyboru i ustalania instrumentów realizacji planu takich jak: ceny, płace, instrumenty ekonomiczno-finansowe oraz kontrola funkcjonowania tych instrumentów. Stopniowo wdrażane nowe metody planowania i zarządzania mają kojarzyć zasadę wiodącej roli planu centralnego z zasadą szerokiego stosowania pośrednich instrumentów oddziaływania na działalność organizacji gospodarczych. Dotychczasowa informacja statystyczna, silnie związana z dyrektywnym i szczegółowym planowaniem, nie może być zadowalająca w tych warunkach.

System informacji statystycznej dla wielkich organizacji gospodarczych powinien zwłaszcza umożliwić: bieżącą ocenę wyników działalności jednostek inicjujących, obserwację procesów wewnętrznej integracji tych organizacji, koncentrować uwagę na nowych elementach zasad ekonomiczno-finansowych oraz pomagać w formułowaniu wniosków w zakresie doskonalenia rozwiązań przyjętych w nowych metodach zarządzania.

Postulowano także rozwijanie informacji statystycznej z zakresu wydajności pracy, wymiaru sprawiedliwości, gospodarstw domowych.

Więcej uwagi należy poświęcić informacji miesięcznej i informacji służącej koordynacji przestrzennej (statystyka regionalna) i potrzebom planowania.

Należy przy tym oceniać, jakie nakłady pracy pociąga każdorazowo uzyskanie nowych informacji i czy żądania rozszerzenia treści i zakresu informacji są uzasadnione.

Ujęcia informacji w SPIS

Szczególne problemy powstają w związku z dezyderatami dotyczącymi ujęć całościowo-systemowych, kompleksowych i działowo-branżowych oraz ujęć przestrzennych informacji statystycznej. Wiąże się to z dążeniem do przełamania barier adresowo-dyrektywnych i dostosowania informacji do struktur organizacyjnych organów sztabowych oraz do rozwinięcia statystyki regionalnej i statystyki miast.

Podstawowym zagadnieniem kształtowania informacji statystycznej w różnych ujęciach jest dobór odpowiedniej jednostki badania (jednostki klasyfikacyjnej). W dyskusji zgłoszono w tym przedmiocie liczne i częściowo rozbieżne wnioski. Tworzenie informacji odpowiadających zarówno modelowi organizacyjnemu poszczególnych działów i gałęzi gospodarczych, jak i potrzebom jednostek terytorialnych wymaga przyjęcia jako jednostki klasyfikacyjnej podmiotu gospodarczego, aczkolwiek stwarza to trudności dla podejmowania decyzji strategicznych (np. alokacji inwestycji) przez terenowe władze administracyjne.

Przyjęcie za podstawową jednostkę przedsiębiorstwa koliduje ze stanowiskiem reprezentowanym przez

przedstawiciele wielkich organizacji gospodarczych. Ich zdaniem, z uwagi na metodologiczny układ parametrów zatwierdzonych w nowych zasadach oraz integrację różnych rodzajów działalności (przemysłowej, budowlanej, handlowej, naukowo-badawczej itp.), podstawową jednostką powinna być Wielka Organizacja Gospodarcza jako całość.

Inni podnosili, że dane w układzie działowo-gałęziowym są niezbędne dla kontroli zadań Narodowego Planu Społeczno-Gospodarczego w tych przekrojach, dla strukturalnego programowania rozwoju i analizy przeobrażeń strukturalnych gospodarki narodowej, powiązań międzygałęziowych i koordynacji branżowej oraz określenia roli poszczególnych działów gospodarki w tworzeniu dochodu narodowego, oceny kapitałochłonności itp. Dla tego celu muszą być przyjęte za jednostkę klasyfikacyjną poszczególne przedsiębiorstwa wchodzące w skład jednostki inicjującej, a nie całe zjednoczenia.

Informacje dla planowania przestrzennego oraz dla potrzeb administracyjnych powinny być zintegrowane. Należy zapewnić stabilizację i jednoznaczność informacji, a także prawidłowe układy terytorialne informacji bez względu na siedzibę jednostek. Z tego punktu widzenia należy opracować plan w ujęciu zakładowym. Nawet gminy zajmują się sprawami jednostek planu centralnego, muszą więc posiadać odpowiednie informacje.

Należy zatem w nowy sposób zdefiniować podstawową jednostkę klasyfikacyjną przewidując w zasadzie dwie jednostki:

- dla informacji terenowej — zakład,
- dla informacji centralnej — SPIS przedsiębiorstwo.

Dostosowanie informacji do potrzeb użytkowników

Założenia SPIS zmierzają do ukształtowania optymalnego zestawu informacji dla poszczególnych grup użytkowników. Oznacza to potrzebę dokonania odpowiedniej selekcji informacji, co w sposób zasadniczy podniesie celowość i użyteczność informacji. Podstawowym problemem jest więc celowe i efektywne kierowanie informacji do użytkownika. Z uniwersalnym charakterem SPIS trudno jest bowiem pogodzić potrzebę zróżnicowania informacji. Wyrażono też opinię pozornie odmienną, że nie optymalne zestawy informacji dla grup użytkowników, lecz optymalne zestawy rzeczowo-problemowe powinny stanowić przesłankę do określenia funkcji usługowych systemu.

Wskazano na następujące sposoby dokonania selekcji informacji:

- opracowanie — dział po dziale — diagnozy wad systemu informacji oraz sprecyzowanie w sposób kompromisowy potrzeb, to jest określenie postulowanego zakresu informacji;
- określenie kompetencji poszczególnych szczebli zarządzania.

Zgodnie z tą drugą metodą pracę organizatorów sprawozdawczości i statystyki powinna wyprzedzać praca w zakresie organizacji zarządzania i ustalenia obszarów decyzyjnych.

W dyskusji podkreślono, że szczególnie władzom terenowym trzeba pomóc w zaspokajaniu zapotrzebowania na informacje, bowiem — w odróżnieniu od jednostek gospodarczych — same nie mogą one pozyskiwać informacji; należy się jednak przeciwstawiać nadmiernym żądaniom wysuwanych przez władze terenowe pod adresem przedsiębiorstw i zakładów przemysłowych.

W strukturze informacji według użytkowników systemu powinno się uwzględnić rozwojowe kierunki organizacji gospodarki narodowej i administracji terytorialnej. Chodzi tu o tendencje do tworzenia międzyregionalnych organizacji (kombinaty, WOG itp.), gdy jednocześnie władze terenowe uzyskują stosunkowo szerokie kompetencje w dziedzinie terenowej koordynacji rozwoju gospodarki.

Źródła i nośniki danych i informacji

W nawiązaniu do założeń SPIS dotyczących modernizacji źródeł i nośników danych zauważono m.in., że dane sprawozdawczości statystycznej powinny być do-

starczane nie tylko techniką tradycyjną (ręcznie), ale również przez drukarki elektronicznych maszyn cyfrowych. Formy dokumentów źródłowych powinny uwzględniać wymogi związane z technologią projektowania systemów informatycznych oraz technikami przygotowywania maszynowych nośników informacji.

Powstaje także potrzeba badań, w jakich tematach i w jakim zakresie przedsiębiorstwa mogą przysyłać zamiast ręcznie sporządzanych sprawozdań odpowiednie zestawienia komputerowe lub — idąc o krok dalej — zapisy na nośnikach maszynowych (na przykład na taśmach magnetycznych).

Zasilanie oraz obieg danych w SPIS

Założenia SPIS w zakresie zasilania oraz obiegu danych wynikają z tezy, że oparcie systemu informacji statystycznej o sprawozdawczość jednostkową oraz o inne źródła danych jednostkowych stworzy warunki istotnego wzbogacenia i pogłębienia analiz statystyczno-ekonomicznych i odciąży jednostki nadrzędne od zbiorczych prac statystyczno-sprawozdawczych. Rozszerzenie obiegu informacji przez kanały organów statystycznych jest również niezbędne z uwagi na wzrastające wymagania terenowych organów planowania i zarządzania w stosunku do terminów i zakresu informacji opracowywanej przez terenowe organy statystyki państwowej. W tej sytuacji, zachowanie na dłuższą metę obiegu resortowego spowodowałoby konieczność dopuszczenia równoległego obiegu informacji obydwojema kanałami, co przeczyłoby zasadom efektywności systemu informatycznego w skali kraju oraz byłoby źródłem rozbieżności danych.

Teza ta spotkała się z przeciwnymi wnioskami przedstawicieli niektórych resortów, których zdaniem w miarę umacniania się SPIS umacniać się będą również inne systemy, a wśród nich przede wszystkim systemy branżowe (i równorzędne) zdolne do zaspokojenia w zasadzie dowolnych wymagań SPIS, przy minimalnym koszcie „zasilania”. Oznacza to, że w miarę upływu czasu zasilanie kanałami branżowymi i resortowymi powinno rosnąć a nie zmniejszać się. Założono przy tym, że informacje pierwotne pochodzące od przedsiębiorstw będą przetwarzane środkami informatyki w układzie przedsiębiorstwo — zjednoczenie — resort. Wynika z tego postulat, aby w celu uniknięcia dublowania opracowań, źródłem informacji dla SPIS uczynić systemy resortowe. Przy rozwiązaniu tego nadzwyczaj istotnego problemu należy mieć na uwadze, że statystyka zaspokajając ma przede wszystkim potrzeby makroekonomiczne i makrosocjalne centralne i terenowe, co wymaga nieraz danych innych i inaczej ujętych. Problem sprowadza się do maksymalizacji użyteczności danych statystycznych.

W dyskusji poruszono także sprawę odmiennego uregulowania (w obecnych warunkach) obowiązków sprawozdawczych wielkich organizacji gospodarczych — jednostek inicjujących. Wiąże się to z powyżej przedstawionym problemem o tyle, że doświadczenia z obecnymi jednostkami inicjującymi staną się po kilku latach regułą postępowania.

Stwierdzono potrzebę opracowania takiego systemu statystycznego, który umożliwiłby ocenę działalności zarówno jednostek inicjujących jak i jednostek pracujących według dotychczasowych zasad. System ten powinien zagwarantować porównywalność danych przy opracowaniu zbiorczych informacji dla całego przemysłu oraz dokonywania porównań efektywności gospodarowania jednostek inicjujących z jednostkami działającymi według dotychczas stosowanych zasad.

Postulowano także zwiększenie roli instytucji w zasilaniu SPIS i organizowanie przy współpracy z instytucjami pogłębionych badań jednorazowych (np. zagadnień absencji). GUS powinien być koordynatorem i zleceńodawcą takich badań.

Utworzenie wspólnej bazy danych i banków danych umożliwi modernizację formy udostępniania informacji. Postulowano zwrócenie uwagi na tę sprawę oraz określenie, jaki będzie udział w całkowitym „produkcie” SPIS takich form, jak: publikacje, wydruki EMC, taśmy magnetyczne z wsadem do systemów planistycznych itp. Decyzje wyboru systemu oraz

technik przetwarzania i udostępniania danych powinny być podporządkowane rachunkowi ekonomicznemu.

Wspólna baza danych, rejestry i banki danych

Wypowiedzi na temat odpowiedniego rozdziału założeń SPIS zmierzają do uściślenia sformułowań oraz pewnego ograniczenia zakresu bazy danych i rejestrów tworzonych w ramach SPIS.

Wyrażono m.in. opinię, że nie jest celowe tworzenie w ramach SPIS niektórych rejestrów wymienionych w założeniach SPIS, jak: rejestru środków trwałych, materiałów, finansów, kadr itp. Rejestry takie powinny powstać przede wszystkim w branżach (i jednostkach równorzędnych), gdyż tam będą bardziej efektywnie wykorzystane. Potrzebne dla SPIS agregacje można będzie tworzyć w systemach branżowych przy wykorzystaniu jednolitych pakietów programów SPIS.

Podkreślono natomiast potrzebę tworzenia w ramach SPIS rejestrów jednostek gospodarujących, jednostek terytorialnych i miejscowości; są one niezbędne dla uwzględnienia w SPIS całości zjawisk dotyczących społeczeństwa, gospodarki i państwa.

Spójność systemów i baza normatywna SPIS.

W myśl założeń SPIS, ujednoczenie i sprecyzowanie pojęć, stworzenie jednolitych zasad klasyfikacji i kodowania stanowi niezbędny warunek spójności systemów informacji, zarówno w poszczególnych systemach obiektowych, jak i w systemach państwowych, umożliwiających przepływ informacji pomiędzy systemami. Teza ta została w dyskusji szczególnie silnie podkreślona. Stwierdzono m.in., że:

- Niezwykle istotnym problemem jest sprawa stymulującego działania ze strony systemu SPIS na resortowe systemy informatyczne w zakresie ujednoczenia definicji pojęć, klasyfikacji, nomenklatur, kodów itp. Przy ustaleniach z tego zakresu konieczne jest uwzględnienie nie tylko wymogów GUS, ale przede wszystkim jednostek gospodarczych najniższego szczebla, tak aby przyjęta symbolika mogła obsługiwać nie tylko SPIS, lecz i dziedzinowo-obiektowe systemy informatyczne.

- Jeżeli obecnie szybko nie ujednoczimy bazy normatywnej — zwłaszcza indeksów materiałowych oraz kodów — to za kilka lat będziemy musieli ponieść ogromne nakłady na zmianę istniejących niejednorodnych klasyfikacji i indeksów. Częściowo już teraz straty będą nieuniknione, z powodu konieczności zmiany indeksów materiałowych. Dla zapewnienia spójności ogółu systemów nie ma zadania pilniejszego aniżeli utworzenie systemów indeksowych i jednolitych podstaw metodologicznych. Tworzenie klasyfikacji to podstawowe zadanie GUS.

- Zbyt słabo zaakcentowano w założeniach SPIS trudności, które wynikną przy opracowaniu lub doskonaleniu istniejących klasyfikacji i kodów. Prace te posiadają fundamentalne znaczenie dla całego SPIS; będą one długotrwałe i pochłonią olbrzymie nakłady pracy, a zatem i finansowe.

- Należy uporządkować nie tyle klasyfikacje, co pojęcia używane wewnątrz kraju i słownictwo, mobilizując autorów słowników i tworząc system jednolitej, nowoczesnej dokumentacji. Kadry organizacji i zarządzania powinny zająć się rozwiązaniem problemów techniki działania takiego systemu.

Jeden z uczestników narady przedstawił pogląd odmienny od wyżej przytoczonych. Uważa on klasyfikacje za silny hamulec rozwoju efektywnych badań statystycznych i nie uznaje celowości rozwijania klasyfikacji lub tworzenia nowych układów. Zamiast tego proponuje przejście na zindywidualizowaną ewidencję podmiotów i przedmiotów gospodarowania, zintegrowaną z odpowiednią wszechstronną ewidencją ich cech użytkowych, wartości itp. Indywidualizacja obserwacji poprzez odpowiedni niepowtarzalny numer nie zawierający zakodowanych informacji — przy równoczesnym wykorzystaniu kartek cech obiektów obserwacji — zapewni, jego zdaniem, większą elastyczność i sprawność analiz statystycznych.

Ewidencja oraz ulepszenie źródeł danych w przedsiębiorstwach

Narada potwierdziła, że zadania udoskonalenia ewidencji w jednostkach podstawowych przedstawione w założeniach SPIS mają podstawowe znaczenie.

W pierwszym rządzie powinien być udoskonalony system informacyjny w przedsiębiorstwach. Jest to istotne nie tylko ze względu na potrzeby SPIS, lecz także z uwagi na usprawnienie całej administracji; zachodzi również potrzeba poszerzenia informacji opracowywanych w zakładach o szereg danych dla całościowego analizowania procesów społeczno-gospodarczych, kontrolowania modeli symulacyjnych itp.

Zastosowanie komputerów zakłada konieczność integracji działających dotąd równolegle odcinków prac ewidencyjnych i statystycznych w przedsiębiorstwach, porządkowania, ujednolicania i poprawy stanu dokumentów ewidencji księgowej i budowy na ich podstawie jednolitych źródeł danych, zarówno dla potrzeb zarządzania przedsiębiorstwami, jak i dla potrzeb państwowych systemów informacyjnych, w szczególności dla potrzeb SPIS.

Zwrócono uwagę na warunki realizacji tych dezyderatów, stwierdzając m.in., że:

- merytoryczną i techniczno-organizacyjną spójność całości kształtu systemów ewidencji w przedsiębiorstwach powinny przygotować zespoły, w których pracować będą specjaliści-organizatorzy produkcji różnych, najbardziej specyficznych rodzajów wytwórczości;
- konieczne jest ścisłe współdziałanie GUS ze wszystkimi resortami w celu doskonalenia programów badań, serwisu informacyjnego oraz wykorzystania źródeł informacji dla ich wspólnego doskonalenia.

Czynnikiem utrudniającym celowe ukształtowanie, integrację i uporządkowanie ewidencji oraz całego systemu informacyjnego w przedsiębiorstwach jest brak jednego gospodarza dla całej tej działalności. Prowadzi to do wniosku, by podobnie jak w NRD i niektórych innych krajach, funkcję koordynatora całej ewidencji i statystyki powierzyć głównym księgowym.

Zwrócono jednakże uwagę na to, by w dążeniu do realizacji zasady jednoosobowej odpowiedzialności za prawidłowość danych nie wprowadzać rozwiązań, które nie zmieniają sytuacji jakościowo.

Rozpatrując zagadnienie udoskonalenia systemów informacyjnych od strony zastosowania EMC w systemach zarządzania należy mieć na uwadze opinię, że zadanie wdrożenia w gospodarce skomputeryzowanych (zautomatyzowanych) systemów zarządzania powinno być realizowane poprzez komputeryzację branż (i jednostek równorzędnych), a nie pojedynczych przedsiębiorstw, choćby największych. Tylko branże są bowiem dostatecznie dużymi organizacjami, aby mogły rozwinąć odpowiednie zaplecze naukowo-badawcze i utworzyć duży ośrodek ETO zdolny do opracowania i wdrożenia odpowiednio sprawnych skomputeryzowanych systemów zarządzania. Takie podejście zapewni szybszy postęp w dziedzinie komputeryzacji i modernizacji zarządzania.

Rozbudowa i modernizacja bazy technicznej SPIS

Założenia SPIS określają ambitny program rozwoju wieloszczeblowej sieci ośrodków przetwarzania danych GUS. W związku z tym programem w dyskusji zgłoszono szereg częściowo przeciwstawnych tez:

- Budowa sieci obliczeniowej GUS powinna opierać się na układzie administracyjnym kraju. Każda jednostka GUS na terenie powiatu (PIS) powinna być wyposażona docelowo w stacje wstępnego przetwarzania danych umożliwiającą dostarczanie szybkiej i niezbędnej informacji instancjom szczebla powiatowego oraz korzystanie z banku danych znajdujących się w ośrodku elektronicznym przy WUS.

- Komputeryzacja SPIS nie powinna prowadzić do dekoncentracji sieci obliczeniowej GUS, gdyż tylko duże, dobrze wyposażone ośrodki są w stanie podołać zadaniom eksploatacji dużych systemów. Przynajmniej w najbliższych latach należałoby dążyć przede wszystkim do pełnego rozwoju ośrodka centralnego współpracującego z ośrodkami branżowymi (i równorzędnymi) oraz ośrodków wojewódzkich łącznie

z przygotowaniem w nich maszynowych nośników informacji i przetwarzaniem wstępnym.

Niezależnie od tych zasadniczych stanowisk zgłoszono szereg dalszych uwag odnośnie planowanego rozwoju bazy technicznej GUS. Zapewnienie realności planu rozwoju bazy technicznej SPIS wymaga oparcia tego planu na aktualnej sytuacji w dziedzinie informatyki i na ustaleniach międzynarodowych w ramach RWPG. Rozmieszczenie ośrodków obliczeniowych GUS powinno być poparte bilansem informacji do przetwarzania w poszczególnych województwach.

Etapy realizacji założeń docelowych SPIS

W założeniach SPIS przewidziano 3 etapy realizacji SPIS: okres wstępny — do końca 1973 r., okres przygotowawczy (1974—1975) oraz okres właściwej budowy nowego systemu (1976—1980).

W odniesieniu do zadań przewidzianych do wykonania, zwłaszcza w etapie wstępnym i przygotowawczym, podkreślono:

- potrzebę przeprowadzenia w ścisłej współpracy z Komisją Planowania przy RM kompleksowych badań nad takimi problemami jak: „Warunki bytu”, „Mieszkalnictwo” itp.;
- znaczenie prac projektowych, które powinny być przeprowadzone w okresie przygotowawczym i podane opinii jako podstawa do budowy zintegrowanego systemu w okresie 1976—1980; potrzebę opracowania „siatki czynności” związanych z sukcesywnym projektowaniem i wdrażaniem SPIS;
- konieczność obwarowania wdrażania systemu SPIS (jak i ogółu systemów informatycznych) ustaleniami zabezpieczającymi dyscyplinę realizacyjną; szczegółowo skonkretyzowany harmonogram powinien być instrumentem konsekwentnego działania wszystkich zainteresowanych realizatorów.

Efektywne działanie w kierunku wykształcenia nowoczesnego SPIS powinno przede wszystkim polegać na:

- formułowaniu przedmiotowego zakresu poszczególnych podsystemów informacyjnych wchodzących w skład SPIS (dla przemysłu, budownictwa, rolnictwa itd.) jak i — poza SPIS — podsystemów o charakterze instrumentalnym lub specjalnym (system informacji planistycznej, finansowej, ludnościowej, handlu zagranicznego itp.);
- określeniu podziału zadań w zakresie gromadzenia, przetwarzania i przekazywania informacji statystycznych pomiędzy GUS i regionalnymi — terenowymi ośrodkami SPIS oraz systemami resortowymi;
- rozwiązaniu od strony merytorycznej i technicznej zagadnień formowania banków danych (kody, języki, organizacja zbiorów, standardowe pakiety, teletransmisja itp.).

Zauważono, że wobec zakładanego stopniowego rozwoju bazy technicznej SPIS, przez dłuższy okres istnieć będą obok zmodernizowanych systemów ewidencji, nośników itp. — systemy tradycyjne. W ten sposób powstanie swoisty dualizm powodujący w konsekwencji np., że w zjednoczeniu posiadającym jednostki zarówno w okręgach, gdzie wdrożono w pełni SPIS i gdzie wdrożony jest on w fazie wstępnej lub przygotowawczej — będą funkcjonowały tradycyjne i zmodyfikowane rozwiązania. Z tego względu proponuje się inaczej „etapować” realizację założeń docelowych SPIS, a mianowicie: — zastosować jednolity zespół rozwiązań w całym kraju równocześnie, przybliżając się do celu przez organizowanie coraz bardziej złożonych rozwiązań.

Należy dokładnie zbadać doświadczenia innych krajów w zakresie unowocześnienia systemów informacji dla potrzeb zarządzania, mierząc do uzgodnienia terminologii informatycznej w skali międzynarodowej, ze względu m.in. na perspektywę współdziałania w przyszości systemów w skali międzynarodowej.

Warunkiem racjonalnej budowy SPIS jest także wykorzystanie doświadczeń innych instytucji (m.in. ZETO) oraz osiągnięć nauki w dziedzinie informacji i cybernetyki oraz teorii i praktyki statystycznej.